

УДК 94(477)(=112.2)“181/192”

І. П. Задерейчук

СТАН САДІВНИЦТВА У НІМЦІВ КРИМУ В ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Стаття присвячена малодослідженій історичній темі німецького садівництва у Криму. Уперше здійснено аналіз розвитку садів у місцях компактного проживання німецького населення, виявлено основні тенденції. Окремо схарактеризовано внесок німців у популяризацію та запровадження передових технологій у галузі вирощування фруктових дерев, створенні спеціалізованих розсадників. Розкрито питання, пов'язані зі зрошенням садів.

Ключові слова: німці Криму, кримське садівництво.

Сучасний стан економічного розвитку в Автономній Республіці Крим характеризується процесом реформування. Здійснюється пошук оптимальних моделей розвитку сільського господарства, яке має стати прибутковою галуззю економіки, створювати нові робочі місця, забезпечувати не лише автономію, але й всю Україну та країни ближнього зарубіжжя ранніми овочами, високоякісними фруктами тощо. Саме тому є актуальним звернутися до накопиченого досвіду періоду перебування Криму в складі Російської імперії та перших десятиріч радянської влади. Показовим може бути процес розвитку садівництва в місцях компактного проживання етнічних німців і внесок представників цього народу в популяризацію культивування нових сортів фруктових дерев на основі розвитку новітніх технологій садівництва.

Окремі аспекти пов'язані з вирощуванням фруктових дерев, створення розсадників знайшли своє висвітлення у працях М.А. Дзюбина, В.И. Каспера, Л.П. Симиренко, В.Д. Скрипниченко та М.П. Долдо. Проте цілісного налізу стану садівництва у німців Криму ними не було здійснено.

Формування німецької етнічної групи на півострові припадає на 1-шу половину ХІХ ст. – час, коли кримське садівництво переживало новий якісний етап свого розвитку. Адже занепад садів наприкінці ХVІІІ ст., пов'язаний з масовою еміграцією кримських татар до Османської імперії, змушував владу шукати нові підходи у цій галузі сільського господарства. Передусім потребувалися нові кадри. Тому вже на початку ХІХ ст. були відкриті училища садівництва та виноградарства у Судаку, Нікітському ботанічному саду. Також планувалося пересилити на півострів німців, адже вони мали значний досвід вирощування фруктових дерев. Саме тому одна з особливостей формування німецьких колоній у Криму в 1804-1810 рр. прямо пов'язана з пошуком територій, придатних для розвитку садівництва. Ними стали землі у Сімферопольському та Феодосійському повітах, розташовані поблизу річок.

Станом на 1823 р. у колоніях розводили такі фруктові дерева, як яблуні, груші, сливи, вишні, персики, абрикоси. Для прикладу, у Кроненталі вирощувалося груш садових 26 шт. (диких 124 шт.), яблунь садових 114 шт., слив – 474 шт., вишень – 148, персиків 231 шт., з яких усі садові [1, арк. 32-34]. Крім того, колоністами щороку здійснювалася цілеспрямована діяльність щодо збільшення садових площ. Детальніше стан розвитку садівництва можна уявити зі звіту наглядача кримських колоній за 1823 р., представленого Опікунському комітету, в якому серед іншого характеризувався стан зайняття садівництвом (данні для зручності зведені в таблицю) [1, арк. 10-11].

Таблиця 1

Кількість різних дерев висаджених в німецьких колоніях Криму станом на 18 січня 1823 р.

Назва колонії	яблунь		груш		слив		вишень	
	посаджено	посяно	посаджено	посяно	посаджено	посяно	посаджено	посяно
Нейзац	379	3012	59	19	–	–	–	–
Фриденталь	74	195	16	141	–	–	–	–
Розенталь	10	369	–	–	–	–	–	–
Кроненталь	–	102	–	89	–	340	–	–
Гейльбрун	–	110	100	60	450	–	–	–
Поблизу м. Феодосії	–	–	–	100	–	181	–	300

Отже, 1-ша половина ХІХ ст. це не лише час становлення німецьких колоній на території Криму, але й період формування в них культури заняття садівництвом у специфічних кліматичних умовах півострову. Проте говорити про поширення цієї галузі не доводиться, насамперед тому, що вирощування фруктів не було пріоритетним заняттям німців. Цей висновок підтверджується даними, зібраними професором Шмальцем, який за результатами відвідання Криму в 1840 р. в журналі міністерства внутрішніх справ указував, що «садівництво у німців перебувало ще не на високому рівні, але певне заохочення спонукало б їх до розведення і цієї культури» [2, с. 442]. Висновки професора підтверджуються даними, отриманими Феодосійським повітовим поліцейським управлінням у 1862 р. по колонії Цюрихталь, де під сади відводилося лише 15 дес. землі. Подібна ситуація спостерігалася й у колонії Гейльбруні [3, арк. 18].

Це пояснюється, на нашу думку, тим що транспортна інфраструктура, передусім порти й шляхи, були слабо розвинуті, а відсутність залізниці та переробних підприємств значно підвищували транспортні витрати, стримуючи експорт кримських фруктів [4, с. 337-338].

Натомість навіть масове переселення німців до Криму в 2-й половині XIX – на початку XX ст. не призвело до значних змін. Проведене М.А. Дзюбіним в 90-х рр. XIX ст. фундаментальне дослідження розвитку садівництва в Таврійській губернії дозволяє оцінити масштаби їхньої зайнятості у цьому секторі економіки.

Дослідник стверджував, що станом на 1897 р. у шести долинах Сімферопольського та Феодосійського повітів нараховувалося 1844 садовласників, з яких німці складали лише 20 осіб або 1,1 %. У порівнянні татар 1334 – 72%, росіян 244 – 13,25 %, караїмів 110 – 6,9% [5, с. 28].

За окремими долинами садовласники розподілялися наступним чином: Качинська долина – всього 644 особи, з яких німців лише 5 (0,8 %); басейн річки Великої Карасівки нараховував 77 осіб, де німців було лише двоє (2%); Салгірська долина на 138 садівників мала тільки 7 німців [6, с. 93-220].

За земельними площами кримські татари володіли 1339 дес., росіяни – 1097 дес., караїми – 561 дес., вірмени – 522 дес., а німці лише 156 дес. [5, с. 28].

Наведені цифри підкреслюють, що професійне садівництво не було поширене серед німців, а відповідно вони не мали впливу на формування ринку фруктів Криму. Головна причина криється у територіях їхнього розселення – це степові райони півострову, непридатні для масштабного вирощування фруктових садів.

Проте незначна кількість садовласників-німців зробила чималий внесок в розвиток кримського садівництва. У цьому зв'язку доречним буде розгляд окремих прикладів професійного вирощування фруктових дерев кримськими німцями.

Передусім необхідно звернути увагу на Феодосійський повіт. Тут показовими є декілька садовласників. Насамперед це фруктовий сад поблизу Карасубазару, що належав І. Клейну. Основні насадження у ньому було зроблено в 1870 р. З числа 12 дес. під плодові дерева відводилося 4 дес. Півдесятка займали новітні для Криму сорти карликових груш і яблунь. Врожайність від 1000 фруктових дерев яблунь в сприятливі роки становила майже 1500 пудів, приносячи чималий прибуток. А саме, у 1891 р. І. Клейн отримав прибутку 700 крб., в 1892 р. – 1000 крб., в 1893 р. – 1200 крб., в 1894 р. – 1280 крб. [6, с. 72-73].

Садовласники німці були також і в Сімферопольському повіті. Відмітимо сад Д. Я. Діка при селищі Бурульча. Він розміщувався на 85 дес. й нараховував 10673 дерев різних сортів: груш 2972 шт., вишні 100 шт., слив 60 шт. [7, арк. 13-16]. Сад давав значний прибуток. Щорічний врожай оцінювався в 40-50 тис. крб. з огляду на погодні умови (наприклад, у 1916 р. морози 23-24 квітня зашкодили врожаю) [8, арк. 11].

М.М. Шнейдер при селищі Кантуган Булганакської волості під сад відводив 12 дес., де серед дерев переважали промислові сорти яблунь і груш [9, арк. 17]. О.А. Боос мав фруктовий сад на 14 дес. в 1000 дерев при селищі Кара-Кіят Підгірно-Петровської волості валовий дохід становив у врожайний рік 6000 тис крб., у перерахунку до 4 пудів з кожного дерева [10, арк. 19-20].

Е. Я. Дінцер при селі Отар Бешаран Зуйської волості на 4 дес. в 1880 р. вирощував 141 грушу та 63 яблуні. Найбільшим попитом користувалися груші сортів Сен-Жермен та Марія Луїза [11, арк. 70-71].

Є.Е. Кеслер в своєму маєтку «Тотанай» розбив сад на 12 дес. Вік дерев становив від 1 до 80 років, з сортами яблунь – сари-синап, серед яких були основними: зимовий золотий пармен, кандиль синап, шампанський ренет, зелений ренет (старовинний адаптований сорт, що зникав), канадський ренет, челебі, червоний кальвіль, спасівські ранні сорти – розмарин білий. Серед груш – бера Олександра, Сен-Жермен, Фердинандт, лісова красуня, Франц Мадам, бера Наполеон, черешня Бігарро Наполеон (рожева) та Біг Дроган жовта. Всього в його саду нараховувалося: яблунь штаббованих до 700 шт., напікарликових 250 шт., груш штаббованих 800, вишень 250, черешень 100, слив 10, горіхів волоських 10 й кизилу 6 кущів. Фундук декілька десятків кущів, смородина 300 кущів, агрус 250 кущів, малини 500 кущів. Прибуток саду за п'ятиріччя виглядав так: 1907 р. – 5000 крб., 1908 р. – 4000 крб., 1909 р. – 3000 крб., 1910 р. – 2500 крб., 1911 р. – 1500 крб. [123, арк. 19]. Спад в отриманні прибутків пов'язаний з особливостями кримського садівництва, залежного від зимових і квітнево-травневих морозів, які прямо вплинули на об'єми врожаю.

Зрозуміло, що названі садівники не були поодинокими, натомість саме вони відіграли помітну роль у розвитку кримського садівництва.

У 2-й половині XIX ст. у степовій частині Криму сформувалися компактні місця проживання німців. Розбудовуючи свої домівки, нові господарі облаштовували подвір'я, на яких розбивали сади, тим самим поширюючи культуру садівництва в райони, які раніше вважалися непридатними для вирощування фруктів. Такий підхід обумовлювався також практичною потребою захисту від кримської спеки в літній період. Наразі успіх справи визначався наявністю практичного досвіду у сфері садорозведення, накопичений за часів проживання у Бердянському та Мелітопольському повітах. Саме там німці в 1-й половині XIX ст. отримували неоціненний досвід з розведення садів у маловодних і сонячних місцевостях степу Півдня України. На середину 50-х рр., тобто до часу початку масової котонізації німцями степових районів Криму, лише у менонітських колоніях Таврійської губернії щорічно висаджувалося від 25 тис. шт. плодових дерев й нараховувалося більше 350 тис. дерев [2, с. 337-338].

Переселяючись до Криму, німці та меноніти приділяли належну увагу розбивці садів. Результатом такої діяльності стало те, що відомий фахівець в галузі кримського садівництва М.А. Дзюбін у своїй роботі присвяченій плідництву в Криму (вийшла друком в 1899 р.) стверджував, що садові посадки в степовій частині Сімферопольського, Перекопського та Феодосійського повітів траплялися досить рідко й з'являлися майже всі вони в останні роки у «любителів-господарів», бажаючих оточити себе садами [6, с. 33].

Для ілюстрації наведемо данні по окремим німецьким господарствам станом на 1915-1917 рр., внесеними до опису Селянського поземельного банку з метою продажу [13, с.118; 14, арк. 4.; 15, арк. 2; 16, арк. 3; 17, арк. 1-9; 18, арк. 1; 19, арк. 11.; 20, арк. 4].

Приклади масштабів садівництва в німецьких господарствах Криму станом на 1915 р.

Власник землі	Місце знаходження господарства	Усього кількість десятин землі	Наявність саду	Види фруктових дерев
Дік М.П. та Дік К.П.	25 верств від станції Ічки	13 000	сад для потреб господарства	
Конрад Я. Р.	при селі Кору-Джага-Шейх-Елі Табулдинської волості Сімферопольського повіту	591	невеличкий сад	
Корнеліс Г.В. та Вібе І.І.	при селі Бурнаш Підгірнота Петровської волості Сімферопольського повіту	226	невеличкий сад	абрикоси, сливи, яблуні, вишні
Реймера І.Я.	при селі Атман Підгірнота Петровської волості Сімферопольського повіту	715	одна десятина	абрикоси, шовковиця, груші, яблуні, вишні, до 125-130 шт.
Бауер І.А.	при селі Аджи Кеч Перекопського повіту	341	¼ десятини	
Бош Я.І.	при селі Аргин Зуйської волості Сімферопольського повіту	195	2 ½ дес.	
Сифринг Я.В.	при селі Аджи-Ахмат Ак-Шейхской волості Перекопського повіту	67	½ дес. вік дерев біля 25-30 років	яблуні та груші до 20 шт. сливи абрикоси та вишні 80 шт.
Гекенлебле В.Я.	при селі Абдал Сімферопольського повіту	3	1000 сажень	350 дерев абрикосів

Водночас, незважаючи на значні земельні наділи, якими володіли німці в степовій частині Криму, під сади вони відводили невеликі ділянки. Цьому є логічне пояснення, адже брак води не міг забезпечити інтенсивний промисловий розвиток цієї галузі господарства. Саме тому німці лише при власних садибах розбивали сади, врожай яких йшов на потреби сім'ї та господарства, і лише за сприятливих кліматичних умов (достатні опади весною та на початку літа) вони могли продавати надлишки фруктів. Відтак невеличкі сади ставали характерною ознакою багатьох німецьких селищ Криму.

Проблеми відсутності необхідної кількості вологи німці вирішували у різні способи. Більшість садів, розташованих при садибах, поливалися зі штучно виритих криниць. Наприклад, у садибі «Бурнаш» власників К. Вільмса та І. Вібе криниця мала глибину 9 сажень й вода піднімалася за допомогою барабану кінним приводом [15, арк. 2]. Теж саме робив П.Я. Дік в економії Мар'янівка (колишня Шатилова) поблизу Сивашу. Він зрошував 5 дес. саду за допомогою води з артезіанської криниці [6, с. 72-73].

Німці будучи раціоналізаторами також використовували усі природні можливості, зокрема, на річках створювали запруды. Як приклад, крупний землевласник Ф.Ф. Шнейдер побудував штучне водосховище у своєму саду на Булганаці, з якого вода по спеціально прокладеним жолобам потрапляла до коренів дерев [21, с. 128]. На зразок Ф. Шнейдера землевласник Д.Я. Дік в своєму маєтку в Табулдинській волості Сімферопольського повіту на річці Бурульча влаштував греблю та водопровідні канали [22, арк. 130 зв.]. Інший відомий громадський та господарський діяч 2-ї половини XIX ст. А.Д. Люстих у своєму маєтку Отарчик Перекопського повіту для забезпечення поливу 100 дес. саду на річці Салгир зробив капітальні запруды та водойми, що дозволяло йому успішно займатися садівництвом [23, с. 205].

Разом з тим представники німецької етнічної групи Криму професійно займалися вивченням проблем обводнення садів в існуючих кліматичних умовах. Великих успіхів у цьому досягнув садівник-професіонал І.І. Клейн. Саме завдяки його спостереженням і наполяганням багато хто перейняв методику розрихлення в саду ґрунту, як засобу обводнення [24, с. 17].

Таким чином, кримські німці, залежно від географічного розташування власних садів, застосовували різноманітні методи щодо забезпечення їх обводнення. Особливо підкреслимо діяльність окремих представників цієї етнічної групи стосовно поширення передових досягнень у зрошенні, а також результатів власних експериментів серед оточуючого їх населення півострову.

Для успішності зайняття плодівництвом в Криму велике значення мало утворення спеціалізованих розсадників. Вагомий внесок на поширення садових культур серед німців та загалом населення півострова зробив А.Д. Люстих. Він ще в 60-ті рр. XIX ст. в маєтку Ташли-Кіпчак на 20 дес. висадив фруктовий сад, а в 1883 р. при ньому розбив розсадник, в якому на продаж щороку вирощувалося до 10 000 саджанців. Також він розвів сад та розсадник при селищі Отарчик Перекопського повіту на площі 100 дес. [23, с. 205]. Найбільша цінність діяльності А.Д. Люстиха полягала в тому, що він на багатьох регіональних і всеросійських виставках доводив практичну можливість успішного облаштування розсадників для вирощування плодівних дерев в безводних місцевостях [25, с. 6-9].

У 1884 р. І.Г. Гросен при селищі Розенталь Сімферопольського повіту заснував спеціалізований розсадник з розведення троянд штамбованих, а також напівштамбованих і кущових. Щорічний обіг становив 200 тис. кущів. Заслуговує уваги й вирощування бузку. За даними опублікованої реклами в 1913 р. «Очерк современного состояния плодоводства в Крыму» масштаби продажу були наступні: троянда канина

шипшина однорічна від 10-15 крб. за тисячу, двухрічна 25 крб. за тис., а трьохрічна для прищеплення 100 крб. за тис., напівштамбовані 150 крб. за тис., штамбовані майери висотою 3-4 аршина до 300 крб. Продавалися саджанці фруктових дерев: відводки айви 25 крб. за десяток, карликові яблуні та груші найкращих промислових сортів Криму – 100 шт. за 40-50 крб. [26].

Окремої уваги заслуговує діяльність І. І. Клейна. Він на 12 дес. своєї дачі відвів півдесятини під розведення плодкових дерев, де проводив досліди над новітніми для Криму сортами карликових груш та яблонь, а для їх розмноження розбив розсадник [27, с. 111-112]. Своєю діяльністю І. Клейн не переслідував комерційні цілі, а ставив за мету з'ясування можливостей вирощування кращих європейських сортів у кліматичних і природних умовах півострову. Задля цього він замовляв кращі дерева й черенки із Західної Європи та Північної Америки. Водночас займався вивченням проблем розвитку дерев в степовій частині Криму. Отримав розсаду, яка довела свою придатність для успішного вирощування в умовах степових вітрів і маловоддя, І. І. Клейн щедро роздавав своїм сусідам, демонстрував на різних виставках, тим самим заохочуючи до зайняття плідівництвом в різних місцевостях півострову. Також саме йому садівники-сусіди зобов'язані рекомендаціям про цінність деяких сортів іноземних яблук – переважно тірольських сортів [5, с. 53-73].

Німці Криму внесли чималий вклад й у покращення зайняття професійним садівництвом серед місцевого населення. Для цього вони брали активну участь в роботі різноманітних громадських організацій плодового спрямування.

Активна діяльність кримчан щодо створення організацій садівників припадає на 2-гу половину XIX ст. У 1883 р. в Сімферополі відкрито відділення імператорського Російського товариства садівників. Серед засновників та активних діячів перших років його діяльності були й німці Е.Я. Дінцер, Є.Е. Кеслер, І. І. Клейн, А.К. Кебах, Ф.М. Шлеє, М.П. Шнайдер, Ф.П. Шнейдер, Ф.Ф. Шнейдер, В.Є. Шель [28, с. 7].

Найбільшу науково-практичну діяльність у Сімферопольському, а згодом Карасубазарському, відділенні проводив І. І. Клейн. На щорічних зібраннях організацій він виступав з доповідями на різноманітну тематику. Наприклад, він у 1884 р. на засіданні Сімферопольського товариства прочитав лекцію про шкідливість фруктової молі [29, с. 1], у 1885 р. доповідав про садівництво в околицях Карасубазару [29, с. 9]. З відкриттям Карасубазарського відділення І. Клейн у ньому брав безпосередню діяльність, направлену на покращення стану садівництва у регіоні. У 1898 р. виступив з доповіддю «Про раціональні способи боротьби та час з шкідниками садів», а в 1900 р. піднімав актуальні питання, пов'язані із застосуванням добрив і проблемами відновлення ґрунту. Зокрема, садівник стверджував, що ґрунти в садах можуть відновлюватися самі, якщо після збору врожаю його розрихляти та зрошувати [24, с. 17-18]. Водночас І. Клейн приділяв значну увагу проблемам застосування хімічних добрив. Завдяки експериментам у своєму саду він дійшов висновку, що гній можливо було б замінити мінеральними добривами. Вирощуючи фруктові дерева, він застосовував фосфорноокислий аміак і поташ, селітру звичайну та чилійську, завдяки чому отримував непогані врожаї. Саме з цими добривами І. І. Клейн пов'язував перспективи покращення врожайності садів та в цілому садівництва у районі долини річки Карасу [27, с. 111-112]. Систематичні доповіді садівника-любителя І. І. Клейна, основані на багаторічних дослідах у власному саду, сприймалися аудиторією з великим інтересом й безперечно у подальшому активно застосовувалося у власних садах. Такий обмін знаннями в черговий раз підкреслює інтеграцію німців у кримську спільноту.

Таким чином очевидно, що німці внесли свій неоціненний вклад у розвиток кримського садівництва. Вони виступали активними діячами різноманітних громадських організацій, через які популяризували власні досягнення в розведенні фруктових дерев. Також, відомі кримські німці проводили експерименти щодо застосування передових технологій у боротьбі із шкідниками, розробляли технології зрошування, селекції нових для півострову сортів. На жаль, садівництво серед німців не стало домінуючою галуззю, насамперед завдяки території їхнього розселення – непридатної для зайняття садівництвом у промислових масштабах.

Джерела та література

1. ДАДО, ф. 134, оп. 1, спр. 713.
2. Путешествие в Крым профессора Шмальца // Журнал Министерства внутренних дел. – 1840. – Ч. 36.
3. ДААРК, ф. 3, оп. 1, спр. 31.
4. О производительных силах России, сочинение тайного советника, члена государственного совета Л.В. Тенгоборского. – М.: университетская типография, 1854. – Ч.1. – 454 с.
5. Дзюбин М.А. Современное состояние садоводства в Таврической губернии / М.А. Дзюбин. – СПб.: Тип. В. Киршбаума, 1897. – 108 с.
6. Дзюбин М.А. О плодоводстве в Крыму: историко-статистический очерк / М.А. Дзюбин. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1896. – 222 с.
7. ДААРК, ф. 71, оп.1, спр. 2600.
8. ДААРК, ф.71, оп.1, спр. 2601.
9. ДААРК, ф. 71, оп.1, спр. 2580.
10. ДААРК, ф. 71, оп.1, спр. 2595.
11. ДААРК, ф. 125 оп.1., спр. 15.
12. ДААРК, ф. 125, оп.1, спр. 2.
13. Краткие справочные сведения о некоторых русских хозяйствах. – СПб.: Тип. В.Ф. Киршбаума, 1901. – Вып2. – 165 с.
14. ДААРК, ф. 71, оп. 1, спр. 2558.
15. ДААРК, ф. 71. оп. 1, спр. 2556.
16. ДААРК, ф. 71, оп.1, спр. 2560.
17. ДААРК, ф. 71, оп.1, спр. 2518.
18. ДААРК, ф.71, оп.1, спр. 2561.
19. ДААРК, ф.71, оп.1, спр. 2516.

20. ДААРК, ф.71, оп.1, спр. 2572.
21. Симиренко Л.П. Крымское промышленное плодоводство по оригинальному тексту без изменений / Л.П. Симиренко / Предисловие П.В. Вольвач. – Симферополь: Таврия-Плюс, 2001. – 992 с.
22. ДААРК, ф.71, оп.1. спр. 2571.
23. Каспер В.И. По следам Люстихов / В.И. Каспер // Немцы в Крыму. Очерки истории и культуры / Сост. Ю.Н. Лаптев. – Симферополь: Таврия-плюс, 2000. – С. 203-227.
24. Отчет Карасубазарского отдела императорского Российского общества плодоводства за 1900 год. – Симферополь: Тип. Вересотской, 1901. – 43 с.
25. Отчет о деятельности Симферопольского отдела Императорского Российского общества садоводства за 1889 год. – Симферополь, 1887. – 14 с.
26. Очерк современного состояния плодоводства в Крыму. – Симферополь: Тип. Г.М. Эпеля, 1913. – 52 с.
27. Описание международной выставки плодоводства, огородничества, виноделия и других специальных культур в Санкт-Петербурге 1894 года устроенной Российским обществом плодоводства. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1896. – 498 с.
28. Отчет о деятельности Симферопольского отдела Императорского Российского общества садоводства за 1887 год. – Симферополь, 1887. – 7 с.
29. Отчет Карасубазарского отдела императорского Российского общества плодоводства за 1898 год. – Симферополь: Тип. Вересотской, 1899. – 41 с.

Задерейчук И.П. Состояние садоводства у немцев Крыма в XIX – в начале XX в.

Статья посвящена малоисследованной исторической теме немецкого садоводства в Крыму. Впервые осуществлен анализ развития садов в местах компактного проживания немецкого населения, выявлены основные тенденции. Отдельно охарактеризован вклад немцев в популяризацию и внедрение передовых технологий в сфере выращивания фруктовых деревьев, создание специализированных питомников. Раскрыты вопросы, связанные с орошением садов.

Ключевые слова: немцы Крыма, крымское садоводство.

Zadereychuk I.P. The condition of Crimean German's gardening in the XIX – early XX century

The article is devoted to the uncharted historical topic of Crimean German gardening. At first the development of gardens in the areas of the German population is analyzed, identified major trends. The contribution of the Germans in the popularization and application of advanced technologies in the field of cultivation of fruit trees, the creation of specialized nurseries are separately described. Issues related to irrigation of gardens are solved.

Keywords: Germans of Crimea, Crimean gardening.

УДК 947.083+656.80

О. В. Федорченко

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПОШТОВО-ТЕЛЕГРАФНИХ СЛУЖБОВЦІВ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст. В ОДЕСЬКОМУ ПОШТОВО-ТЕЛЕГРАФНОМУ ОКРУГУ

Стаття присвячена професійній підготовці поштово-телеграфних службовців в Одеському поштово-телеграфному окрузі. Розглядаються основні аспекти навчання зв'язківців, досягнення і прорахунки в цьому напрямі.

Ключові слова: поштово-телеграфні службовці, навчання, професійна підготовка.

Розвиток капіталізму і становлення елементів індустріального суспільства у Російській державі наприкінці ХІХ ст. вимагали реформування комунікаційних мереж. Тому не є дивним, що поштова справа в імперії у період ХІХ ст. час від часу піддавалася реформам [1]. Знакову та останню реформу в галузі зв'язку царський уряд здійснив у 1884-1885 рр. Суть її зводилася до того, що Поштовий і Телеграфний департаменти МВС об'єднувалися в одне ціле – Головне управління пошт і телеграфів (далі ГУПіТ) [2, с. 306-307]. Як наслідок ліквідувалася попередня система управління поштовою і телеграфною справою на місцях і утворювалася нова, окружна, в результаті утворилися поштово-телеграфні округи.

Суттєвою передумовою успішного функціонування відомства зв'язку, як і кожної служби зокрема, є професійно підготовлений персонал. Із самого початку діяльності новоутвореного поштово-телеграфного відомства перед ним постала проблема комплектації кваліфікованими кадрами, так як нові умови роботи вимагали від зв'язківців опанування ширшого кола обов'язків, що природно спричинило підвищення вимог до підготовки службовців.

Підготовку професійних кадрів поштово-телеграфних службовців розглянемо на прикладі Одеського поштово-телеграфного округу (далі ОПТО). Вибір останнього обумовлений тим, що він складався з Таврійської і Херсонської губерній, які за часів Російської імперії займали стратегічне і соціально-економічне становище в державі.

Винесена у заголовок статті тема ще не стала предметом окремого дослідження у вітчизняній історіографії. У працях дослідників [3-6] професійна підготовка поштово-телеграфних службовців часів Російської імперії подається фрагментарно.